

OSLOBOĐENJE OSTRVA BRAČ I HVAR U SEPTEMBRU 1944. GODINE

Prodiranje Sovjetske armije prema Balkanu primoralo je Bugarsku da istupi iz rata i da prekine savez sa Hitlerovom Njemačkom. Istupanje Bugarske iz rata dovelo je u tešku situaciju njemačku grupu armija »E« koja se nalazila u Grčkoj, pa se u najskorije vrijeme moglo očekivati povlačenje tih snaga prema sjeveru. Jedan od pravaca povlačenja je bio primorski pojas Jadrana (Albanija – Crna Gora – Hercegovina – Dalmacija i dalje prema sjeveru), zahvatajući put duž jadranske obale. Da bi se neprijatelju omelo, a i spriječilo povlačenje tim pravcem, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je štabu 8 korpusa, čije su se glavne snage nalazile na prostoru Dalmacije, a manje na dijelu Like i Bosne, da preduzme ofanzivna dještva sa ciljem posjedanja komunikacija u Dalmaciji i dijelu Hercegovine i time onemogućiti povlačenje neprijatelja sa juga prema sjeveru.

Vrhovni štab je naredio štabu 26. divizije da preduzme ofanzivne operacije s ciljem oslobođenja srednjodalmatinskih ostrva i potpunog presjecanja neprijateljskog saobraćaja morskim putem duž jadranske obale, i da u pogodnom momentu izvrši iskrcavanje na obalu i preseče komunikaciju Dubrovnik – Metković – Split, i sadjejtvuje sa 2. korpusom u oslobođenju Dubrovnika.

U duhu naređenja Vrhovnog štaba štab 26 divizije u saradnji sa štabom Mornarice NOVJ izradio je plan operacija za oslobođenje srednjodalmatinskih ostrva.

Sa savezničkom komandom na Visu je usaglašeno da pored avijacije NOVJ u ovoj operaciji učestvuju i saveznička artiljerija i avijacija. U vezi sa planiranim operacijama štab 26. divizije je 1. septembra izdao pismenu zapovijest potčinjenim jedinicama, u kojoj nije bilo precizirano vrijeme početka operacije. Iz izvještaja štaba 26. divizije Štaba 8. korpusa od 17. novembra 1944. godine vidljivo je da iskrcavanje treba da počne početkom druge polovine septembra 1944. godine.¹²⁷) Međutim, neprijatelj je početkom septembra iskrcao lovački bataljon »Brandenburgskog« puka na Brač. Poslije pročešljanja ostrva Brač, bataljon se iskrcao 7. septembra na Hvar i posjeo Stari Grad. U tom vremenu sa ostrva se počela povlačiti 118. njemačka lovačka divizija. Prema procjeni štaba 8. korpusa i štaba 26. divizije ta akcija neprijatelja je izvedena radi prikrivanja stvarnih

¹²⁷) Zbornik V, knj. 33, dok. 73.

Četvrti bataljon na maršu od Hvara prema Starom Gradu septembra 1944.

namjera. Iskrčavanje novih snaga neprijatelja na Hvar ubrzalo je početak operacije 26. divizije za oslobođenje ostrva srednje Dalmacije.

Cim je štab 26. divizije bio obavješten da se neprijatelj iskrcao na Hvaru u rejonu Jelsa – Stari Grad, donio je odluku da tamo odmah uputi 1. dalmatinsku brigadu sa zadatkom da izbací iskrčane snage neprijatelja sa Hvara. Prva dalmatinska brigada, ojačana jednom brdskom baterijom 75 mm i vodom tenkova, ukrcala se u luci Vis na brodove Mornarice NOVJ (šest motornih jedrenjaka, dva motorna broda i šest motornih splavova – MS) i isplovila za luku Hvar. Transportni konvoj pratio je naoružan brod (NB-13). Po iskrčavanju u luci Hvar brigada je sa tenkovima i artiljerijom izvršila pokret u pravcu Starog Grada.

Ujutro 8. septembra, po pristizanju u rejon Starog Grada, jedinice brigade došle su u sukob sa neprijateljem i vodile oštru borbu protiv »Brandenburškog« bataljona obalskih lovaca, koja je trajala oko 6 časova. Brigada je uz podršku artiljerije i tenkova razbila neprijatelja i prisilila ga na brzo povlačenje ka Jelsi. Neprijatelj se na brzinu ukrcao na pet brodova koji su čekali u luci Jelsa, Pod pritiskom jedinica brigade brodovi su bili primorani da tog dana isplove iz luke Jelse. Isplovljene neprijateljskih brodova po danu iz Jelse prema Makarskoj pružilo je šansi savezničkim ratnim brodovima i avijaciji da ih napadnu i potope im čeliri broda. Potapanjem neprijateljskih brodova i u borbama kod Starog Grada neprijatelju su naneseni znatni gubici u živoj sili i plovnim sredstvima. U borbi je neprijatelj imao 20 mrtvih i 5 zarobljenih, a potopilo se oko 300 vojnika. Oko 50 je zalutalo po ostrvu. Zaplijenjena su dva

protivkolska topa i dva teška mitraljeza. Velike količine raznog materijala koji je neprijatelj bio opljačkao oteto je i vraćeno stanovništvu. Brigadu je uspješno izvršila zadatak i u noći između 9. i 10. septembra ukrcala se na iste brodove i otplovila na Vis.

U uporištu na Braču neprijatelj je imao slijedeće jedinice: 2. i 3. bataljon 738. puka 118. lovačke divizije, jedan divizion 668. artiljerijskog puka divizije, mornaričku protivavionsku bateriju, 16. protivavionsku četu 738. puka i 29. četu transportnog armijskog bataljona. Neprijateljske jedinice su bile raspoređene u tri uporišta. Treći ojačani pešadijski bataljon držao je uporišta Nerežišće, Supetar i osmatračnicu na koti 778 (Vidova gora.¹²⁸) Drugi bataljon, bez jedne čete, držao je uporište Sumartin. Bataljon je bio ojačan sa dvije baterije topova (13 oruđa raznog kalibra) i dijelovima mornaričke pješadije. Jedna četa tog bataljona nalazila se u uporištu Sućuraj na ostrvu Hvar.

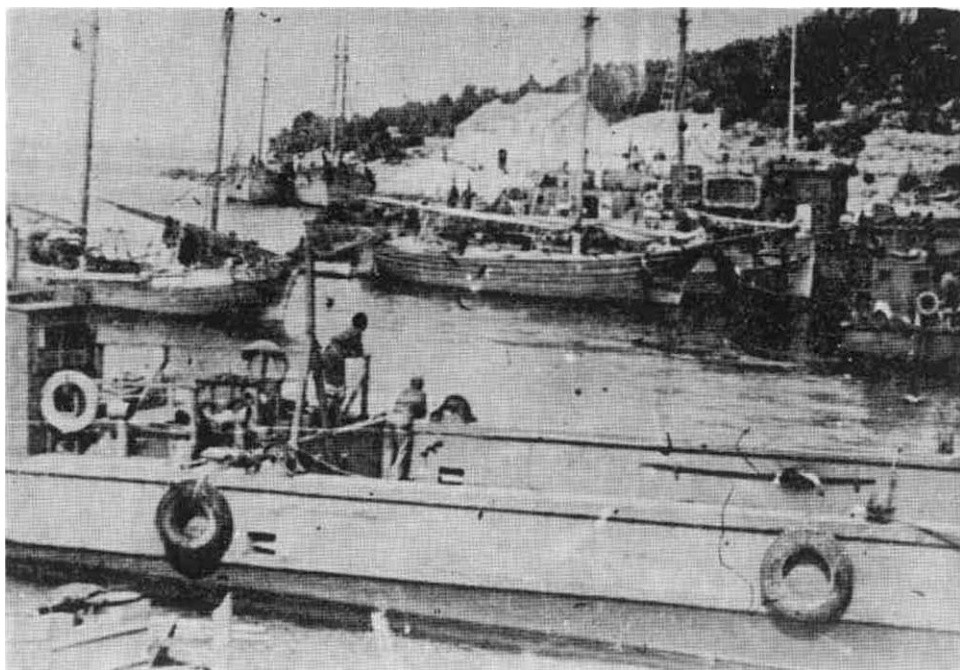
Neprijatelj je uporišta na Braču, izradom fortifikacijskih objekata, pretvorio u jaka utvrđenja, opasao ih žičanim i minskim preprekama. Naročito je bilo jako utvrđeno uporište na koti 160 (Sv. Nikola), koja je dominirala položajima Sumartina. Na ovoj koti nalazio se kamenolom koji je poslužio za izradu vatrenih položaja. Nijemci su takođe radili bunkere i saobraćajnice u živom kamenu. Kad su izgradili utvrđenje računali su da je neosvojivo. Pored toga postavili su oko uporišta bodljikavu žicu u nekoliko redova. Na relativno malom prostoru postavili su preko 7.000 protivpešadijskih i protivtenkovskih mina. Ispred položaja su isplanirali artiljerijsku zaprečnu vatru, sa artiljerijskih vatrenih položaja iz rejona sela Dubica.¹²⁸)

U to vrijeme obavještajno-izviđačka služba 26. divizije utvrdila je da su se neprijateljske jedinice povukle iz uporišta Narežišće i osmatračnica sa Vidove gore u uporište Supetar. Isto tako, neprijateljske jedinice na Korčuli povukle su se na istočni deo ostrva. O tim promjenama na Braču i Korčuli odmah je bio obavješten štab 26. divizije. Tada je štab divizije odlučio da formira dvije grupe brigada. Prva grupa formirana je od 1. i 12. dalmatinske brigade. Zadatak grupe je bio da uz podršku artiljerije, tenkova i avijacije oslobodi Brač, Hvar i Šoltu. Druga grupa 11. dalmatinska i 3. prekomorska brigada – imala je zadatak da oslobodi ostrva Korčulu i Mljet i poluostrvo Pelješac.

U noći između 11. i 12. septembra štab divizije uputio je 12. dalmatinsku brigadu na Brač sa zadatkom da likvidira neprijateljsko uporište u Supetru. Brigada je ujutro 12. septembra sa tri bataljona izvršila napad na neprijateljsko uporište Supetar, dok je jedan bataljon uputila za obezbeđenje prema Sumartinu. Tog dana brigada je vodila žestoku borbu za

¹²⁸) Izvještaj štaba 26. divizije od 18. IX 1944. g. (Zbornik V, knj. 33, dok. 64) Zapovijest štaba 26. divizije od 1. IX 1944. g. za desant na Brač (Arhiv VII, k. 1100. reg. br. 14-1/3).

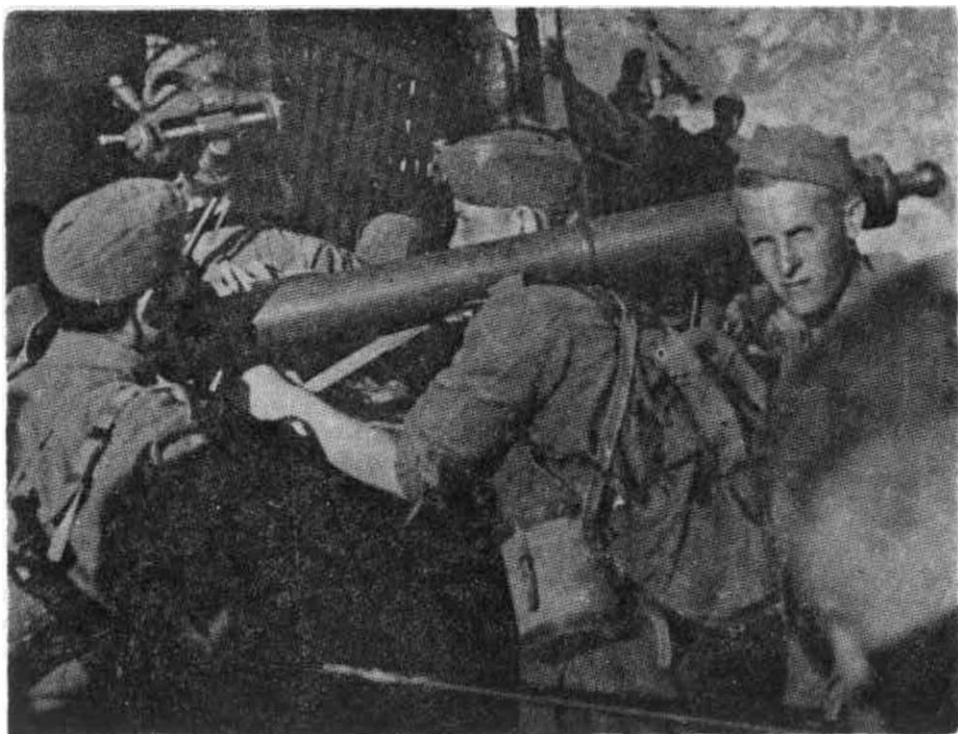
¹²⁹) »Kako je Sumartin bio utvrđen najbolje se vidi iz izjave, na saslušanju, jednog zarobljenog inženjera koji je izvodio radove na utvrđivanju. On je pored ostalog rekao: »Mi smo radili bunkere i saobraćajnice u živom kamenu. Ni jedan rad na utvrđivanju nije nam zadao toliko posla kao ovaj. Računali smo da je neosvojiv. Na relativno malom prostoru postavili smo preko 7000 protiv pješadijskih i protiv tenkovskih mina, veliku količinu žičanih prepreka sa nekoliko redi kolja, sve smo to branili mitraljezima iz bunkera. Za čiju smo izradu mjesecima koristili kompresore i bušili živi kamen.« (Todor Radošević, Ofanziva za oslobođenje Dalmacije, str. 110, primjedba 211, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965).

Brodovi Mornarice NOVJ na Visu

uporište Supetar, ali je neprijatelj pružao otpor uz podršku artiljerije sa kopna. Kad je štab 26. divizije bio izvješten da u toku dana brigada nije uspjela da likvidira uporište Supetar i da neprijatelj pruža jak otpor, odlučio je da u pomoć 12. brigadi uputi dva bataljona 1. brigade sa jednom brdskom baterijom 75 mm i vodom tenkova. Štab 1. dalmatinske brigade odlučio je da na Brač uputi 3. i 4. bataljon. Po završenoj proslavi 12. septembra, pred mrak, ta dva bataljona, brdska baterija i vod tenkova (dva tenka) ukrcali su se u luci Vis na motorne jedrenjake »Jastreb« i »Darko«. Baterija i tenkovi ukrcali su se na motorni splav (US), a tovarna grla na motorni jedrenjak »Danica«. Konvoj je isplovio za uvalu Lučica na ostrvu Brač. Obezbjedenje transporta vršio je naoružani brod (NB-13). Sa bataljonima je pošao načelnik štaba brigade Vaso Đapić i zamjenik komesara Veljko Kadijević. Po pristizanju na određište bataljoni su se iskrcali u uvali Lučica i produžili pokret u pravcu Donjeg Humca. Brodovi sa ukrcanom baterijom i tenkovima uz pratnju NB-13 produžili su u Bobovišće, gdje su se iskrcali i produžili za Donji Humac.

Po pristizanju u Donji Humac bataljoni su se povezali sa dijelovima 12. brigade i od njih saznali da su jedinice brigade u toku noći između 12. i 13. septembra oslobodile Supetar. Oslobođenjem Supetra bio je oslobođen zapadni dio Brača. Na istočnom dijelu ostrva neprijatelj je i dalje držao uporište Sumartin. Bataljoni 1. brigade sa brdskom baterijom produžili su pokret iz Donjeg za Gornji Humac. U rejonu Gornji Humac malo su se odmorili, a zatim su u noći između 11. i 14. septembra produžili prema Sumartinu i prije svitanja povezali se sa 1. bataljonom 12. brigade, koji

Ukrcavanje u luci Vis za desant na otok Brač, septembra 1944.

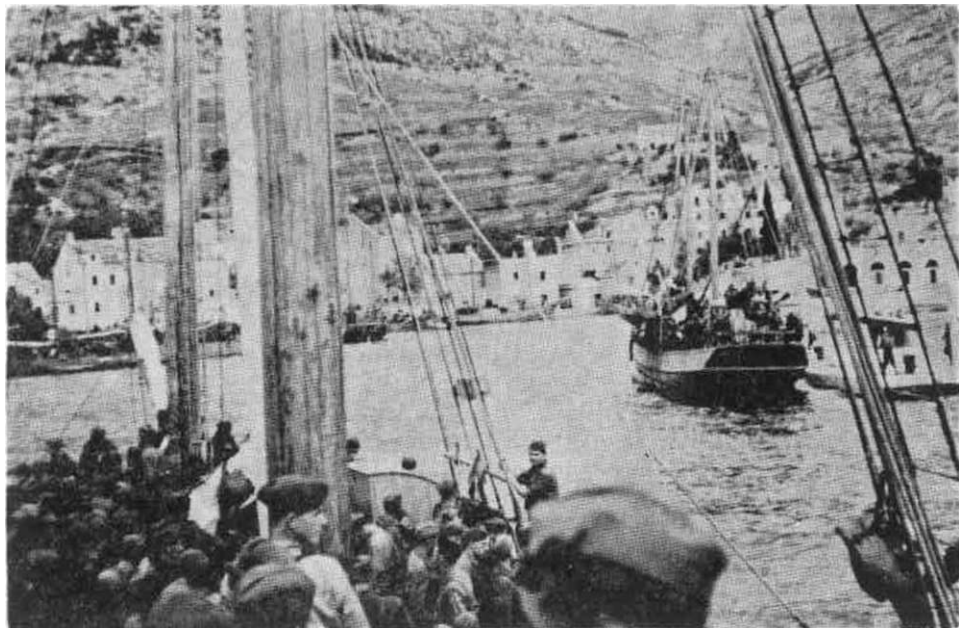
se već ranije nalazio na položaju prema Sumartinu. Treći i 4. bataljon 1. brigade i 1. bataljon 12. brigade te noći su posjeli polazne položaje za napad na liniji: 4. bataljon kota 199 (Brdo) i 219 (Grašice), 3. bataljon na kote 229 (Zečevo) i 252 (Strana). Bataljonima je naređeno da se obezbjede od istočne i sjeveroistočne obale ostrva Brač, a naročito od luke Povija. Prvi bataljon 12. brigade već se nalazio na polaznom položaju na liniji: kota 233 (Bunjica) 147 – 160 (Visoka). U toku 14. septembra štab 1. brigade donio je odluku za napad na neprijateljsko uporište Sumartin – Sv. Nikola koja je glasila:

»Sa već zauzetih polaznih položaja u toku noći 14/15. septembra izvršiti napad na neprijateljsko uporište Sumartin – Sv. Nikola sa ciljem: razbiti neprijateljsku odbranu, uništiti njegovu živu silu i osloboditi mjesto Sumartin.

Napad će podržavati naša i saveznička artiljerija uz predhodnu artiljerijsku pripemu.

Napad početi u 19.30 h.«

Istog dana na položaje prema Sumartinu stigle su dvije savezničke baterije i odmah otvorile vatru po neprijateljskim položajima na koti 160 (Sv. Nikola). Tog dana na položaju prema Sumartinu nalazili su se: tri bataljona i tri baterije (dva bataljona 1. brigade, jedan bataljon 12. brigade, dvije savezničke i jedna baterija iz sastava artiljerije 26. divizije).

Iskrčavanje u Bolu na Braču, septembra 1944.

Poslije podne tog dana saveznički avioni dva puta su vršili napad na neprijateljsko uporište Sumartin (prvi put pet, a drugi put tri aviona). Artiljerijska priprema trajala je od 17 do 19 časova. Po prenosu artiljerijske vatre u dubinu neprijateljske odbrane bataljoni su otpočeli sa napadom uz izvjesno zakašnjenje uslijed teško prohodnog zemljišta. Bataljoni 1. brigade napadali su sa sjeverne i sjeverozapadne strane na uporište Sv. Nikola. Prvi bataljon 12. brigade napadao je sa zapadne strane na naselje Sumartin. Napad jedinica trajao je do 23 časa. I pored podrške artiljerije i minobacača i nekoliko izvršenih juriša, u nastojanju bataljona da prodru u neprijateljsko uporište, uspjeh nije postignut. Neprijatelj je uz podršku artiljerije i minobacača, a naročito mitraljeskom vatrom iz utvrđenja, odbijao juriše dalmatinskih bataljona. Neprijateljska artiljerijska vatra iz rejona Dubci obrazovala je vatrenu zavjesu ispred položaja odbrane. Žičane prepreke i minska polja, posebno su pričinjavali teškoće jedinicama prilikom napada. Pronaći i očistiti minska polja koja je neprijatelj postavio u velikom broju, bilo je nemoguće. Mada su inženjerci ulagali krajnje napore, nisu mogli da više pomognu jedinicama, a pogotovu noću i pod mitraljeskom vatrom neprijatelja. Dještvo artiljerije i bombardovanje aviona nisu poremetili neprijateljsku odbranu. Poslije neuspjelog napada, bataljoni su se povukli na polazne položaje.

Prvi i 2. bataljon 1. dalmatinske brigade prebačeni su brodovima Mornarice NOVJ sa Visa na Brač noću između 14. i 15. septembra. Bataljoni su se iskrcali u luci Bol i izvršili pokret preko Gornjeg Humca na položaj prema Sumartinu i preuzeli položaje 3. i 4. bataljona. Treći bataljon povučen je u brigadnu rezervu, a 4. bataljon i dalje je ostao na po-

LEGENDA

Situacija 14 - 16 IX 1944 god

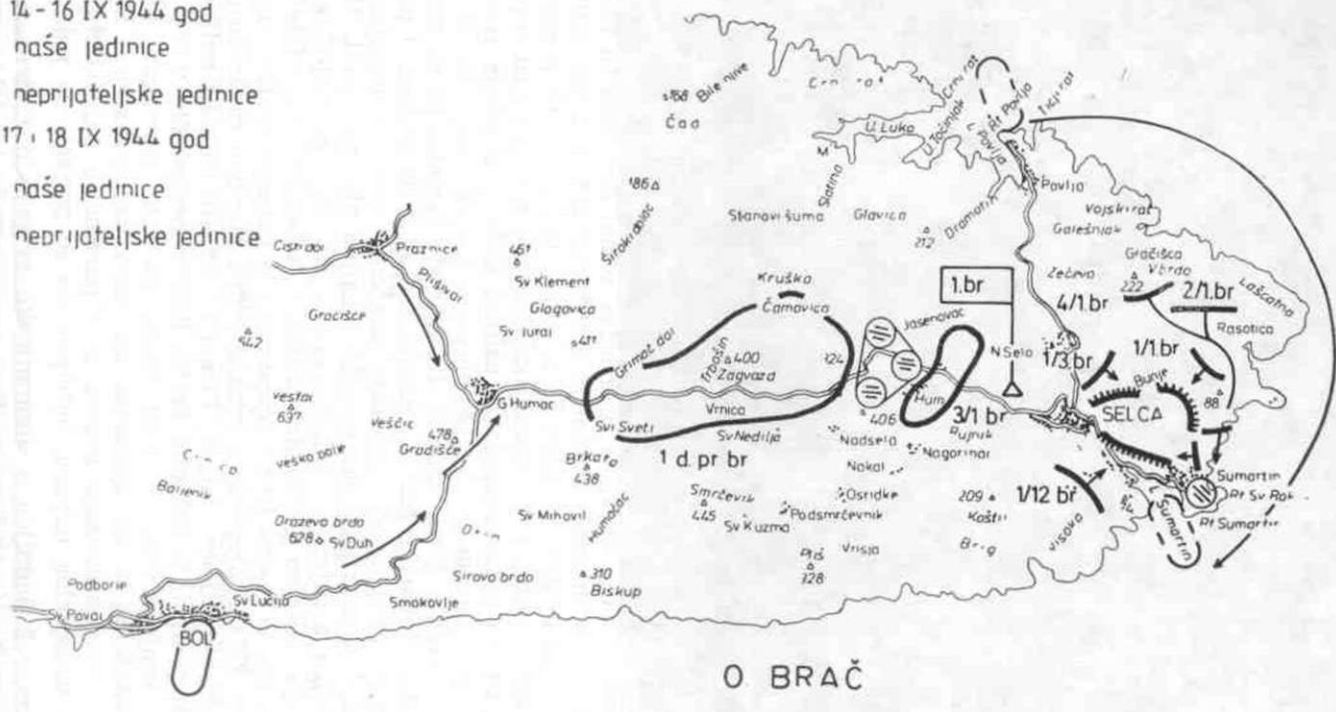
○ →) naše jedinice

() →) neprijateljske jedinice

Situacija 17 i 18 IX 1944 god

→) naše jedinice

—— neprijateljske jedinice

Sema 10 – Napad na neprijateljska uporišta na Braču

ložaju na Brdu (kota 199) i Gračišće (kota 219). Njegov je zadatak bio dj vrši obezbjeđenje istočne i sjeveroistočne obale ostrva Brač, a naročit« luke Povija, od eventualnog pokušaja iskrcavanja neprijatelja na ton dijelu obale.

U toku 15. septembra 1. i 2. bataljon 1. brigade i 1. bataljon 12. brigade vršili su pripreme za napad na neprijateljsko uporište Sv. Nikols i Sumartin. Artiljerijska priprema trajala je oko jednog sata. Sva tr bataljona otpočela su napad u 21 čas. Prvi bataljon napadao je sa polaznoj položaja Veliko brdo na kotu 82, a 2. bataljon sa polaznog položaja Ze-čeva kotu 160.

Prvi bataljon 12. brigade uz podršku artiljerije i minobacača sa na- padom je počeo u isto vrijeme na pravcu kao i prethodne noći. Prvi i 2 bataljon 1. brigade i 1. bataljon 12. brigade izvršili su nekoliko juriša ali nisu uspjeli da slome otpor neprijatelja, te su se povukli na polazne položaje, iako su u napad uvedena dva svježa bataljona 1. brigade.

Za vrijeme napada jedan bataljon je morao biti na obezbjeđenju a jedan u rezervi. Bolje je bilo što svi bataljoni nisu jednovremenc učestvovali u borbi, sigurno bi imali mnogo veće gubitke, a rezultati ne bi bili bolji.

U toku noći prilikom povlačenja bataljona na polazne položaje, 1 bataljon i 4. bataljon 1. brigade došli su u međusobni sukob. Borba između ta dva bataljona trajala je skoro 20 minuta, i u sukobu je bilo gubitaka. Do sukoba bataljona je došlo stoga što kad se 1. bataljon brigade povlačio i; borbe na polazni položaj, istovremeno su neprijateljski brodovi pokušal da uplove u luku Povija. Četvrti bataljon koji se nalazio na obezbjeđenju otvorio je vatru na brodove i nije im dozvolio da uplove u luku. Prv bataljon shvatio je da se neprijatelj iskrcao i da se probija prema uporišti na Sv. Nikoli i otvorio vatru da bi mu sprečio prodor prema uporištu Su- martin. Međutim, 4. bataljon je shvatio da se neprijatelj povlači iz uporište i da se želi probiti do luke Povija radi ukrcavanja na brodove, koji su poku- šali da uplove u luku. U stvari, neprijatelj je htio da u luci Povija iskses upućeno pojačanje uporištu Sumartin – jedan eskskadron (četu(izviđačkoj odjeljenja 118 lovačke divizije. Pošto je 4. bataljon odbio brodove i nije im dozvolio da uplove u luku Povija, neprijateljski brodovi otplovili su ZE luku Sumartin, gdje su i iskrcali upućeno pojačanje.

Noćni napadi na neprijateljsko uporište planirani su zbog toga što se znalo da je neprijatelj jako utvrdio uporište Sumartin i da je uporište opasano žičanim i minskim preprekama. Pored toga, neprijatelj je sve tc branio dobro isplaniranom mitraljeskom, minobacačkom i artiljerijskon vatrom. Zbog toga se računalo da bi u napadu po danu trpjeli mnogo veće gubitke, a da se noćnim napadom postigne koliko-toliko iznenađenje. Međutim, u dva prethodna noćna napada pokazalo se da to nije tako, jei su i noćni napadi bili neuspješni i sa gubicima. U prethodna dva napade učestvovala su po tri bataljona uz podršku artiljerije i minobacača, E rezultati tih napada bili su neuspješni, zbog čega je došlo do nervoze i zabrinutosti u štabu brigade. Postavilo se pitanje šta dalje raditi i štf preduzeti da se postigne uspjeh. Svaki manevar je bio ograničen, jer se odbrana neprijatelja oslemjala na more i na lijevom i desnom krilu, E frontalni napad na tako jako neprijateljsko uporište nije obećavao nika- kav uspjeh, a zahtijevao je velike žrtve. Brigada je dovedena u iskušenje jer se precj nju postavilo pitanje izvršenja zadatka.

Seljanke sa Brata pri susretu sa borcima brigade

ODLUKA ŠTABA BRIGADE I OSLOBOĐENJE SUMARTINA

Štab brigade je odlučio da održi savjetovanje sa štabovima bataljona 1 komandama prištabskih jedinica. Na tom savjetovanju su analizirani uzroci prethodna dva neuspjela napada i saslušana mišljenja i prijedlozi šta bi dalje trebalo preduzeti.

Savjetovanje je počelo 6. u 9 časova. Svi učesnici su se složili sa tim da se noćnim napadom ne može postići uspjeh. Na osnovu mišljenja i predloga učesnika savjetovanja, štab brigade je odlučio da sa sljedećim napadom otpočne 17. septembra u zoru, i to: 1. bataljon da izvrši napad na Sv. Nikolu sa sjeveroistočne strane, jedna četa 3. bataljona da napada sa sjeverozapadne strane, a 1. bataljon 12. brigade da napada na naselje Sumartin sa zapadne strane. Zadatak jedinica koje su određene da napadaju je bio da što snažnijim napadom na Sv. Nikolu i naselje Sumartin vežu snage neprijatelja, jakim pritiskom sa fronta na uporište, naročito na Sv. Nikolu, i na taj način i pod zaštitom mraka omogućće ubacivanje 2 i 4. bataljona istočnim podnožjem kote Sv. Nikola duž same morske obale i izbiju u pozadinu neprijatelja, tj. u pravcu Sv. Roka i naselja Sumartin. Cilj infiltriranja ta dva bataljona je bio da se postigne iznenađenje i odsjecanje glavnog neprijateljskog uporišta na Sv. Nikoli od njegove pozadine, tj. od obale, i na taj način da se razdvoje njegove snage i prekine svaka veza sa Makarskom. Ovaj manevar bio je rizičan i opasan, a mogao se ostvariti samo pod uslovom da se uspješno izvrši ubacivanje bataljona i da po ubacivanju bataljoni energičnim napadom ovladaju Sv.

Prvi zarobljeni njemački oficir na Braču, septembra 1944.

Rokom i naseljem Sumartin gdje su se nalazili položaji neprijateljske artiljerije. Uspjeh se mogao postići samo krajnjom upornošću i zalaganjem svih jedinica, tako da se ne dozvoli nikakav manevar neprijatelja unuta uporišta. Treći bataljon, bez jedne čete, nalazio se u brigadnoj rezervi s zadatkom da interveniše u slučaju iskrcavanja neprijatelja na istočna i sjeveroistočnoj obali Brača. Odluka i plan napada štaba brigade su bi' skopčani sa opasnostima i sa velikom odgovornošću. U slučaju neuspjelo napada i nelikvidiranja neprijateljskih položaja kod kapele Sv. Rok i Sumartinu i protivnapadom neprijatelja sa Sv. Nikole i presjecanja o siupnice, ubačenim bataljonima bi bilo dovedeno u pitanje izvlačenje prijetila bi im velika opasnost. Odluka je bila smjela i rizična, ali drugo izbora nije bilo. To je bila jedina mogućnost za izvođenje manevra ko, bi mogao dovesti do uspjeha. S obzirom na vrlo težak i složen zadatak koji je trebalo da izvrše 2. i 4. bataljon, bilo je odlučeno da sa njima pod načelnik štaba brigade Vaso Đapić radi usklađivanja dještva bataljoni Odlučan napad 1. bataljona 1. brigade i 1. bataljona 12. brigade u 4 čas 17. septembra podržan je snažnom vatrom artiljerije i minobacača, što j omogućilo ubacivanje 2. i 4. bataljona 1. brigade tik uz obalni rub hrid Rudinica, istočno od Sv. Nikole. Prvo se pod zaštitom mraka infiltrira 4. a zatim 2. bataljon, skoro u koloni po jedan. Po ubacivanju 4. bataljo orijentisao se desno i sa južne strane vršio napad na neprijateljsko upa rište. Bataljon je upornim napadom uspio da zauzme dio položaja u upa rištu. I pored toga što su se bataljoni uklinili u neprijateljski raspore^ neprijateljska artiljerija od Dubaca usmjeravana sa Sv. Nikole žestoko i tukla položaje bataljona, a naročito 4. bataljon. Drugi bataljon je vodi

odlučnu borbu u rejonu kapelice Sv. Rok. Tu se posebno istakao Tulio Stipčević, borac 2. čete 2. bataljona, koji potiče iz brojne porodice iz sela Arbanasi. Neprijatelj je tukao 2. i 4. bataljon ubitačnom vatrom na čistom prostoru iz neposredne blizine. Bilo je neophodno brzo i energično likvidirati vatrene tačke. Koristeći se mrakom, Tulio se privukao puzeći do neprijateljskih položaja i zasuo ih ručnim bombama, uništio vatrene tačke i omogućio izvršenje juriša i zauzimanje neprijateljskih položaja. Dok su ta dva bataljona vodila žestoke borbe za Sv. Nikolu i Sv. Rok, 1. bataljonu 12. brigade uspjelo je da prodre u naselje Sumartin, gdje je vodio ulične borbe. Žestoka borba vodila se do 10.30 časova. U to vrijeme 2. bataljon ovladao je rejonom Sv. Rok i zaplijenio neprijateljsku artiljeriju. Naročito se istakao iz 2. bataljona Nikola Majić iz sela Velikog Drvenika, kao puškomitraljezac a i kao vođa bombaške grupe, koji je sa svojom grupom otvorio prolaz kroz žičane prepreke, likvidirao vatrene tačke u neprijateljskoj odbrani i na taj način omogućio dijelovima bataljona da izvrše silovit juriš i zauzmu neprijateljsko uporište Sv. Rok. Zato je i pohvaljen od štaba 26. divizije. Prvi bataljon 12. brigade zauzeo je naselje Sumartin, dok je 4. bataljon i dalje vodio borbu za neprijateljsko uporište na Sv. Nikoli. Ovim uspjehom 2. i 4. bataljona i 1. bataljona 12. brigade glavno neprijateljsko uporište na Sv. Nikoli bilo je odsječeno od obale, a time i od Makarske. Osjećajući punu odgovornost, borci i starješine uložili su maksimalnu preduzimljivost i odlučnost i do kraja uspješno izvršili zadatak. U borbama u rejonu Sv. Rok i u Sumartinu bilo je zarobljeno oko 350 neprijateljskih oficira i vojnika. Ostale jedinice neprijatelja nalazile su se blokirane u uporištu na Sv. Nikoli. Jedna manja grupa neprijateljskih vojnika je pokušala da prepliva do Baške Vode, ali je to uspio samo mali broj, a ostali su se podavili. Prema pričanju građana u Baškoj Vodi preplivala su tri-četiri vojnika.

S obzirom na to da je 4. bataljon pretrpio osjetne gubitke u borbi za neprijateljsko uporište na koti 160 (Sv. Nikola) od nagaznih mina i artiljerijske vatre, štab brigade je odlučio da ga izvuče u brigadnu rezervu. Njega su smjenili djelovi 1. bataljona 1. brigade. Po smjenjivanju 4. bataljon je prebačen na položaj Zečevo, sa zadatkom da vrši obezbjeđenje od luke Povija, od eventualnog iskrcavanja neprijateljskih snaga.

Snagama neprijatelja u uporištu Sv. Nikola, koje su bile blokirane i našle se u bezizlaznoj situaciji, ponuđeno je da se predaju, uz garanciju za život. U toku dana njima je bio upućen jedan zarobljeni njemački oficir sa još naša dva druga da poznaju njemačku komandu uporišta sa uslovima za predaju. Međutim, Nijemci nisu ništa odgovorili do pada mraka.

U međuvremenu komandant njemačkog bataljona dobio je naređenje od štaba 5. SS brdskog armijskog korpusa da će u toku noći 17/18. septembra brodovima i pomoću nekih jedinica sa obale biti podržan i povučen na kopno. Oko 18 časova oni su odgovorili da se neće predati nego da će se boriti do poslednjeg čovjeka i do poslednjeg metka.¹⁰⁾ Po odbijanju Nijemaca da se predaju naša i saveznička artiljerija otpočele su sa artiljerij-

¹⁰⁾ Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 18. IX 1944. o napadu jedinica NOVJ na otok Brač i Hvar (Zbornik V, knj. 33, dok. 133).

ni) posada uporišta kod Sumartina na Braču odbila je 16/17. septembra zahtjev za predaju. Zbornik V, knj. 33, dok. 134.

skom pripremom, a zatim su bataljoni pošli u napad, ali napad je bio obustavljen. Stab brigade, procjenjujući situaciju, došao je do zaključke da neprijatelj neće moći dugo ostati u okruženju i da u toku te noći mora nešto preduzeti, a jurišem zauzeti dobro utvrđeno uporište na Sv. Nikoli, veoma je teško. Za osvajanje tog uporišta morale su se dati velike žrtve. Na osnovu takve procjene štab brigade je odlučio da bataljone izvuče iz borbe i da ih postavi u takav raspored kako bi i dalje čvrsto držali neprijatelja u okruženju i onemogućili mu svaki pokušaj proboja bilo u konpravcu ka obali. Raspored bataljona, po prekidu napada je bio slijedeći: 4. bataljon već se ranije nalazio na položaju kota 229 (Zečevo) i 219 (Gračišće), 1. bataljon 1. brigade držao je položaj jugoistočno i istočno od uporišta, isključno Sumartin i isključno kota 82, jedna četa 3. bataljona držala je položaj prema koti 160 (Sv. Nikola) sa sjeverozapadne strane, 3. bataljon, bez jedne čete, izvršio je smjenu 1. bataljona 12. brigade na položaju sjeverne ivice Sumartina povezujući se desno sa 1. bataljonom. Po izvršenoj smjeni 1. bataljon 12. brigade izvučen je u brigadnu rezervu u rejon kote 233 (Bunjice).

Oko pola noći neprijatelj je pokušao da se probije prema obali kod Sumartina, ali je naišao na jak otpor 3. bataljona. Bataljon je snažnim protivnapadom odbacio neprijatelja prema Sv. Nikoli i uspeo da ovlada izvjesnim položajima u uporištu. Naime, napad neprijatelja u pravcu Sumartina izvršen je zato da privuče pažnju napadača na tu stranu kako bi olakšao izvlačenje glavnine u pravcu luke Povija. Poslije fingiranog napada u pravcu Sumartina neprijatelj je napustio uporište, koristeći prolaze kroz minska polja i pod zaštitom mraka pokušao da se probije prema luci Povija. Istovremeno su se pojavili neprijateljski brodovi iz Splita u Bračkom kanalu i plovili prema luci Povija sa namjerom da prihvate snage koje su se probijale iz uporišta prema Poveljima.

Koristeći noć i sopstvene prolaze kroz minska polja, lišavajući se teškog naoružanja i balasta, neprijatelj je uspeo da se neopaženo povuče prema luci Povija, i pred zoru izbije ispred položaja 4. bataljona jugoistočno od Povija. Međutim, te jedinice neprijatelja naišle su na 4. bataljon u rejonu Zečeva i Gračišća. Energičnim napadom, u kratkoj ali oštroj borbi, 4. bataljonu je uspjelo da razbije neprijatelja i da ga prisili na predaju. Neprijateljski brodovi, čim su izgubili radio-vezu sa jedinicama koje su se probijale u pravcu luke Povija, dalje nisu pokušavali da uplove u luku Povija, već su se povukli za Split.

Likvidiranjem neprijateljskog uporišta Sumartin Brač je konačno oslobođen. Plovidba kroz Brački kanal za neprijatelja je bila prekinuta Drugi bataljon 738. pješadijskog puka 118 njemačke lovačke divizije i 1 četa 118. izviđačkog odjeljenja bili su djelom uništeni a djelom zarobljeni Njegovi gubici bili su: 105 mrtvih, i pronađeno je još 8 utopljenih vojnika tj. svega 113 mrtvih. Zarobljeno je 526 vojnika i 13 oficira, svega 58; vojnika, podoficira i oficira. Zaplenjena su dva protivkolska topa 55 mm tri protivkolska topa 28 mm, četiri minobacača 81 mm, jedan laki bacač četiri postolja sa nišanskim spravama, i sedam nišanskih sprava za minobacače 81 mm, 50 mitraljeza (šaraca), tri PA mitraljeza, 500 pušaka, 2! automata, 12 radio-stanica, tri telefonske centrale, 12 telefona, 10 km ka bla, dva kamiona, bataljonska zastava i 53 razna pištolja, 23 dvogleda

Radio-stanica brigade na Brañ, septembra 1944.

druga ratna oprema, oko jedan vagon hrane, što je dato NOO. kao i veće količine municije i drugog ratnog materijala.¹²⁾

Uništena su četiri topa 90 mm, dve haubice 100 mm, jedna haubica 75 mm, jedan protivkolski top 28 mm, četiri minobacača 81 mm, jedno skladište municije i druga oprema.

Gubici 1. dalmatinske brigade i 1. bataljona 12. brigade su iznosili: 53 poginula i 197 ranjenih. Među poginulim bio je i komandant 1. bataljona 12. brigade Marko Đapić.

U borbama za likvidiranje neprijateljskog uporišta Sumartin koje je bilo jako utvrđeno, i za konačno oslobođenje ostrva Brač, sve jedinice brigade i borci istakli su se neustrašivošću, odlučnošću i upornošću. Moral boraca i rukovodilaca bio je na visokom nivou. Za postignute uspjehe u toj borbi, kao i u dvogodišnjim borbama brigade, Vrhovni komandant, u znak priznanja 1. dalmatinskoj NOU brigadi 19. septembra, dodijelio je naziv: proleterska. Za postignute uspjehe u borbama na ostrvu Brač Vrhovni komandant je pohvalio 1. dalmatinsku brigadu i 1. bataljon 12. brigade. Istaknuti su 4. bataljon 1. dalmatinske brigade, na čelu sa komandantom kapetanom Mirkom Serbom, i 1. bataljon 12. brigade, na čelu sa komandantom kapelanom Markom Đapićem Banom. Poginuli su iz 1. brigade pomoćnik političkog komesara čete Ante Marinić, komandir čete Jakov Jović, poručnik, komandir voda, zastavnik Luka Blažević i vodnik Marin Viško.

M) pregled djestava jedinica 8. korpusa NOV u julu, avgustu i prvoj polovini septembra 1944. godine (Zbornik V, knj. 33, dok. 73).

Mornari Mornarice NOVJ ulagali su krajnje napore da zadovolje sve potrebe jedinica u prevoženju trupa, snabdevanju, prevoženju ranjenika sa ostrva Brača na Vis i u cjelini na izvršavanju svojih zadataka.

AKCIJA 5. (ITALIJANSKOG) BATALJONA

Prva veća akcija Italijanskog bataljona od njegovog formiranja bila je napad na njemačko uporište u Sućurju u okviru borbi za konačno oslobođenje ostrva Hvar. Peti (Italijanski) bataljon 1. dalmatinske brigade, noću 13. na 14. septembra, ukrao se u luci Vis na brodove Mornarice NOVJ, isplovio za Hvar i iskrcao se u uvali Laprinova na južnoj obali ostrva. Sa 5. bataljonom je pošao politički komesar brigade Vladimir Marković Indo. Po iskrčavanju 5. bataljon se povezao sa Hvarskim partizanskim odredom. U to vrijeme od tog odreda formirana je četa pomorske pješadije pod komandom štaba 4. pomorskog obalskog sektora na Visu.

Neprijatelj je držao u uporištu 6. četu 2. bataljona 738. puka i 7. bateriju 628. mornaričko-artiljerijskog divizionu. Neprijateljsko uporište Sućuraj je bilo utvrđeno i opasano žičanim i minskim preprekama. Odatle je neprijatelj obezbjeđivao plovidbu Hvarskim kanalom. Dio ovih jedinica nalazio se na koti 246 (Ublina), kao predstraža za zaštitu uporišta od iznenađenog napada sa zapadne strane.

U noći između 14 i 15. septembra 5. bataljon i Četa mornaričke pješadije izvršili su napad na neprijateljsku isturenu otpornu tačku na koti 246 (Ublina), ali nisu uspjeli da je likvidiraju. Neprijatelju je uspjelo da uz podršku artiljerije sa kopna, odbije napad. Ponovni napad izvršen je 17. septembra oko 23 časa. U početku se borba povoljno razvijala i postignuti su izvjesni uspjesi, ali uporište nije zauzeto. U borbi je ubijeno 5 neprijateljskih vojnika, a 18 se predalo. Još dok se vodila borba za Sućuraj neprijatelj je dovukao veće količine protivpješadijskih nagaznih mina da izvrši jače zaprečavanje. Neprijatelj je ipak uvideo da poslije pada uporišta Sumartin nema nikakve opravdanosti držanje uporišta Sućuraj na istočnom kraju ostrva Hvar, te je komanda 2. oklopne armije naredila, 20. septembra, da se posada uporišta Sućuraj povuče.

Rezultati borbe koju su vodili 5. bataljon 1. dalmatinske brigade i Četa pomorske pešadije bili su na kraju borbe 5 poginulih neprijateljskih vojnika i 55 zarobljenih. Vlastiti gubici iznosili su tri poginula i 11 ranjenih boraca. Ovim je bilo likvidirano i poslednje neprijateljsko uporište na ostrvu Hvar.

Posle oslobođenja Hvara, 5. (Italijanski) bataljon 1. dalmatinske brigade, početkom oktobra, upućen je u Italijansku brigadu 1. proleterske divizije.

BRIGADA NA BRACU

Poslije likvidiranja neprijateljskog uporišta u Sumartinu štab 26. divizije naredio je štabovima 1. i 12. dalmatinske brigade da i dalje ostanu na tom ostrvu. Brigade su dobile zadatak da organizuju odbranu ostrva, i to; 1. dalmatinska proleterska brigada istočnu polovinu a 12. dalmatinska brigada zapadnu polovinu ostrva Brač. Pored tog zadatka, brigade su vršile izviđanje obale sa ciljem prikupljanja podataka o neprijateljskim sna-

gama na kopnu. Na osnovu tog naređenja štab 1. dalmatinske brigade svojom zapovijesti od 1. oktobra 1944. godine postavio je zadatke jedinicama brigade: 2. bataljonu da se razmjesti u rejonu sela Pražnice i da kontroliše sjevernu obalu istočnog dijela ostrva, naročito luke Postira i Pučišća; 3. bataljon u rejonu Sumartina, da obezbjedi istočnu obalu ostrva; 4. bataljon u rejonu Novog Sela da kontroliše sjeveroistočnu obalu sa lukom Povija; štab brigade, prištabske jedinice i sanitet brigade u selu Gornji Humac. Pozadinski djelovi nalazili su se u Bolu. Prvi bataljon je upućen u Bol radi zaštite pozadine brigade i da posluži kao brigadna rezerva. Međutim, bataljon se nije zadržao u Bolu već je bio upućen na istočni dio ostrva Hvar u rejon Sućurja sa zadatkom da kontroliše taj dio ostrva i sprejeći eventualno iskrcavanje neprijatelja na ostrvo Hvar.

PRIPREME ZA ISKRCAVANJE NA KOPNO

Oslobođenjem Beograda i povezivanjem jedinica NOV i PO Jugoslavije sa jedinicama Crvene armije presječen je pravac njemačkim snagama koje su se iz Grčke povlačile preko Beograda.

Oslobođenjem srednjodalmatinskih ostrva i poluostrva Pelješac do Stona stvoreni su povoljni uslovi za iskrcavanje na kopno. U tom pravcu vršene su vojno-političke pripreme po jedinicama. Radi prikupljanja podataka o neprijatelju koji je držao obalni pojas, štab brigade je organizovao i pripremio iskrcavanje manjih snaga na dijelu obale Omiš – Brača. Odlučeno je da se dvije čete 3. bataljona iskrcaju u rejonu sela Mimice sa zadatkom da u tom selu likvidiraju ustaško uporište i zarobe neprijateljske vojnike radi ispitivanja i prikupljanja podataka o rasporedu neprijateljskih snaga na tom dijelu obale. Noću između 8. i 9. oktobra, dvije čete 3. bataljona ukrcale su se u luci Sumartin na jedan motorni jedrenjak i barkasu i isplovile u pratnji patrolnog čamca (PC-43) u pravcu Mimica. Sa četama je pošao i obavještajni oficir brigade Pero DMITROVIĆ. U toku noći čete su se iskrcale nedaleko od neprijateljskog uporišta u Mimicama, neopaženo se privukle položajima neprijatelja i iznenadnim napadom uspjele da u kratkom vremenu likvidiraju neprijateljsko uporište. U toj akciji zarobljeno je 26 ustaša i domobrana. Zaplijenjene su izvjesne količine oružja, municije i ostale opreme. Sa zarobljenicima ukrcale su se čete na brodove i vratile na Brača.

Oslobođenjem srednjodalmatinskih ostrva prekinut je i put jadranskom obalom. Nijemcima su ostala dva pravca za izvlačenje snaga sa juga prema sjeveru: preko Sarajeva i priobalnim pojasom od Albanije preko Crnogorskog primorja, Dubrovnika i dalje na sjever. Njemačke snage koje su držale dalmatinski obalski pojas bile su u pripremi izvlačenja sa jadranske obale na novu odbrambenu liniju na Dinari. Međutim, trebalo je i dalje držati i obezbjediti obalski pojas i komunikaciju duž obale Dubrovnik – Metković sa ciljem sprečavanja iskrcavanja na tom dijelu bilo anglo-američkih snaga, ili snaga NOV Jugoslavije i na taj način obezbjediti izvlačenje svojih snaga iz Albanije i Crnogorskog primorja preko Dubrovnika u pravcu Mostara.

Prostor od rijeke Neretve do zaključno sa Dubrovnikom držale su snage 369 legionarske divizije. U sastavu te divizije, pored njenog formacijskog sastava, nalazila se 49. fašistička legija »San Marco«, jačine

oko 800 ljudi, koja se, poslije kapitulacije Italije, priključila njemačkim oružanim snagama i 19. bataljon 999. njemačkog puka. Operativno su joj bili potčinjeni i dijelovi njemačke mornarice i obalske artiljerije na širem području Dubrovnika. Raspored tih neprijateljskih snaga je bio: 369. puk je držao Trebinje i Dubrovnik, 370. puk položaje na sektoru obalnog pojasa od ušća Neretve do Stona, a motorizovani i artiljerijski puk 369. legionske divizije su dejstvovali na relaciji Dubrovnik – Metković. Raspored bataljona 30. puka bio je: 3 bataljon zatvarao je ušće Neretve i držao položaje na liniji Komin – Opuzen – Slivno Ravno. Njegova 2. četa na položaju u rejonu sela Slivno Ravno – Vjeternik (kota 321) Sveti Liberat (kota 324), Markova glava (kota 365), Osoje (kota 564), Slivno Ravno (kota 334), selo Duboka. Na rtu Duboka nalazio se vod protivoklopnih topova 50 mm sa zadatkom da brane ulaz u zaton Neum. Ukupna jačina oko 200 vojnika. Te položaje neprijatelj je utvrdio bunkerima sagrađenim od kamena. Otporne tačke opasao je bodljikavom žicom.

Prva četa 1. bataljona 370. puka držala je položaje Marin vjenac (kota 365). Ilijino polje (kota 219), selo Radež, Curilo (kota 283) ukupno jačina oko 250 vojnika. U rejonu sela Radež nalazila se baterija haubica, tri oruđa 105 mm. Prva četa obezbjeđivala je mjesto postavljenog eksploziva za rušenje ceste u rejonu sela Kutu. Druga četa držala je položaje u rejonu Vranjevo Selo – Duži. U tom rejonu nalazila se jedna baterija haubica 105 mm i jedan merzer 7 SS artiljerijskog puka, posada oko 40 vojnika i 8 kamiona. Artiljerijska osmatračnica nalazila se na Vepru. Stab 1. bataljona nalazio se u selu Duži. U Vranjevom Selu nalazio se Radni bataljon 370. puka sa oko 200 vojnika. Treća četa 1. bataljona držala je položaje: selo Štedrica Veleč (kota 332) – Lokvica (kota 284).

U selu Ošlje nalazio se štab 370. puka i 15. štabna četa jačine 250 vojnika, kao i 14. protivtenkovska pukovska četa – 1. vod sa tri protivoklopna oruđa 50 mm, 2. vod (dva oruđa) u selu Topolo, a 3. vod (dva oruđa) na Curilu. U selu Ošlje nalazila se i divizijska radio-stanica i 25 kamiona štabne čete. U selu Topolo nalazio se štab 2. divizionu 369. art. puka i njegova komanda, kao i 13 topova koji su povučeni sa juga (vjеровatno iz rejona Slano).

Drugi bataljon 370 puka nalazio se na poluostrvu Pelješac. Prilikom napada jedinica 26. divizije na Janjinu bataljon je bio razbijen, jedan dio njegovog ljudstva prešao je na stranu NOV.¹³³⁾

Ostale snage 369. legionske divizije bile su ovako raspoređene: 19. bataljon 999. puka u Stonu; legija »San Marco« u rejonu Hutovo i sjeverozapadnom dijelu Popova polja; 369. artiljerijski puk 369. divizije bio je podjeljen po pješadijskim jedinicama. Snage NDH: 9. domobranska posadna brigada u Dubrovniku, 9. ustaška brigada na sektoru Mostara. Na području Dubrovnika nalazila se četnička brigada. Ove ustaške i četničke snage bile su pod operativnom komandom 369. divizije.

Vrhovni komandant NOV i POJ naredio je: štabu 8. korpusa NOVJ da aktivno djeluje na rušenju komunikacija na svojoj prostoriji, štabu 29. divizije da uz sadejstvo sa Primorskom operativnom grupom oslobodi Dubrovnik, a štabu 26. divizije da sa svoje dvije brigade sadjejljuje sa snagama 29. divizije i Primorske operativne grupe u oslobođenju Dubrov-

^{.M)} Fabijan Trgo i Mladen Marušić, Borbe 26. divizije za oslobođenje Stoni i uništenje dijelova 369. divizije kod Vukova klanca (Vojnoistorijski glasnik 2/1954)

nika, s tim što će prethodno likvidirati neprijateljsko uporište u Stonu i izbiti na komunikaciju Dubrovnik – Metković. Po izbijanju na tu komunikaciju brigada će produžiti dještvo u pravcu Slano – Dubrovnik. Cilj ove operacije je bio, pored oslobođenja južne Dalmacije i dijela Hercegovine, da presječe pravac izvlačenja njemačkim snagama sa juga prema sjeveru priobalnim pojasom.¹⁵⁴)

Prema postavljenom zadatku štab 26. divizije odlučio je da na Pelješac prebaci sa Braća 1. dalmatinsku brigadu, a 11. brigada već se nalazila na Pelješcu. Južnodalmatinski ostrvski partizanski odred dještvoovao je sa sjeveroistočne strane na komunikaciju Dubrovnik – Metković na pravcima selo Ošlje – Oštrikovac.

Prva dalmatinska proleTERSka brigada dobila je zadatak da se sa Braća prebaci na Pelješac. Jedanaestog oktobra sve jedinice brigade, bez 1. bataljona, prikupile su se u rejonu Bol. Sa tim jedinicama održan je kraći zbor. na kojem su istaknuti postignuti uspjesi brigade od njenog formiranja do tog dana. Za postignute rezultate 1. dalmatinska brigada je dobila nekoliko pohvala Vrhovnog komandanta, dodijeljen joj je Orden narodnog oslobođenja I reda i dobila je časno zvanje »proleTERSka«, što ju je obavezivalo da se kao i do tada dosledno i hrabro bori do potpunog oslobođenja čitave naše zemlje.

Na zboru su najboljim borcima i rukovodiocima uručena prva odlikovanja, ordeni i medalje za hrabrost. Poslije završenog svečanog zbora jedinice su se ukrcale u luci Bol na tri motorna jedrenjaka 4. pomorskog obalskog sektora Mornarice NOV (»Jastreb«, »Gospa od Poišana« i »Sv. Križ«), Konvoj je isplovio 11. oktobra oko 12 časova pravcem Bol – Hvarski kanal – Korčulanski kanal i 12. oktobra stigao u luku Trstenik na Pelješcu, gdje su se jedinice brigade iskrcale oko 2 časa. Desetog oktobra, iz luke Vis je isplovio motorni jedrenjak »Darko« za južnu obalu ostrva Hvar, i 11. oktobra u uvali Smarska ukrao se 1. bataljon i isplovio za luku Trstenik. Prva dalmatinska proleTERSka brigada bila je 12. oktobra prikupljena na poluostrvu Pelješac, i to: 1, 2. i 3. bataljon sa štabom brigade u rejonu Janjine. a 4. bataljon u rejonu sela Brijest. U tim rejonima sve jedinice brigade vršile su pripreme za izvršenje predstojećeg zadatka.

S obzirom na to da je štab 26. divizije vršio pripreme za iskrcavanje i ostalih jedinica divizije na području srednje Dalmacije, njegovi članovi nisu bili zajedno, nego su pojedinačno pošli sa jedinicama. Načelnik štaba divizije Ante Biočić i politički komesar divizije Dušan Korać rukovodili su dještvoima jedinica u rejonu Stona i na komunikaciji Metković – Dubrovnik. Taj se dio štaba 12. oktobra prebacio na Pelješac u Janjinu, gdje se nalazio i za vrijeme operacije. U tom selu nalazila se i divizijska hirurška ekipa.

Na osnovu procjene situacije i karaktera zemljišta, štab 26. divizije došao je do zaključka da je pravac koji izvodi sa poluostrva Pelješac preko Stona i Stonske prevlake u rejon Djonta Doli najkraći za presjecanje komunikacije Dubrovnik – Metković, Na to mpravcu nalazi se Ston, koji je

») Direktiva Vrhovnog komandanta NOV i POJ koju je uputio iz Krajeve (Rumunija) na putu za Moskvu članu Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandru Rankoviću na Visu da naredi 29. diviziji da oslobodi Dubrovnik, a štabu 26. divizije da sa dvije brigade sadejstvuje sa 29. divizijom za oslobođenje Dubrovnika (Arhiv VII, fond NOP-a. k. 26. reg. br. 12/1-13 i 12 7-13).

neprijatelj dobro utvrdio. Stonska prevlaka previše je uzak prostor, zbog čega nije moguće angažovati jače snage na tom pravcu, a neprijatelju pruža mogućnosti da sa manjim snagama zatvori i brani Ston i Stonsku prevlaku i onemogućiti prodor jedinica 26. divizije sa Pelješca u rejon Djonla Doli i dalje njihovo dejstvo u pravcu Sianog sa ciljem neposrednog sadejstva sa snagama 29. divizije, odnosno Primorske operativne grupe u oslobođenju Dubrovnika.

Druga mogućnost je bila iskrcavanje jedinica 26. divizije na obalskom sektoru Neum – uvala Soline, likvidiranje neprijateljskih uporišta u rejonu Slivno Ravno, Naum i Radež, presjecanje komunikacije Metković – Dubrovnik i stvaranje mostobrana u rejonu Zavale, Brestice, Marinog vijenca i Nauma i zatvaranje pravca od Metkovića i Opuzena. Time bi bili stvoreni povoljni uslovi za produženje dještava duž komunikacije u pravcu sela Ošlje – Oštrikovac i izbijanje na prostor zaseoka Rudine, Djonts Doli i u pozadinu Stona. U tom slučaju Ston i Stonska prevlaka postali bi za neprijatelja beznačajni. Luka Neum mogla bi se koristiti za snabdevanje jedinica i evakuaciju ranjenika. Ovaj pravac je duži i na njemu se nalazi više neprijateljskih uporišta. Postojala je mogućnost intervencije neprijatelja od Metkovića i Opuzena. zbog čega je trebalo odvojiti dio jedinica za zatvaranje tih pravaca i porušiti komunikaciju Metković – Dubrovnik Taj pravac omogućava angažovanje jačih snaga i izmanevrisanje neprijateljskog uporišta Ston.